

ЗАГОРКА МИЋИЋ

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ КАО НАУКА

I. Историја филозофије и појам филозофије.

Свако проучавање и излагање историје филозофије мора се вршити са извесним одређеним појмом и схватањем о филозофији као предмету свога испитивања. То значи, да при испитивању историског развоја филозофије морамо имати већ један формиран појам филозофије према коме ћемо се оријентисати у своме раду, а нарочито при одабирању из огромног затеченог историског материјала под називом филозофија. С обзиром да се ради о развоју филозофије кроз историју, то нам је потребно и добро познавање историје, као и јасан принципијелни став о условима и законима развитка људског друштва. Филозофија је резултат људског стваралаштва, људске мисаоне и теоретске делатности, она се у историји развијала као један од облика друштвене свести. Рад у области историје филозофије изискује изграђивање сопствених специфичних методских принципа и поступака. Зато нам је потребно и познавање претходног развоја саме историје филозофије, њених праваца и метода. Не може се историја филозофије више свести на хронолошко набрајање и препричавање разних филозофских учења и праваца, већ она мора данас да нам пружи и научну анализу услова и основа историског пута филозофске мисли. У том смеру се до сада и развијала историја филозофије.

Постоји данас веома жива дискусија по питању научности историје филозофије, по питањима њених метода и принципа. Расправља се о односу историје филозофије према историји и према филозофском ставу и схватању историчара филозофије, а у најновије доба о њеном односу према социологији сазнања. Видимо да научно прилажење историји филозофије изискује одређено гледиште о свим овим питањима, као и један одређени и изграђени појам филозофије. Међутим, познато је да се филозофи не слажу у основном схватању шта је филозофија и да имамо веома различите појмове о томе. Не постоје само различити појмови филозофије, него су се у историји филозофије мењала, како

основна филозофска учења и схватања, тако и сам предмет и тематика филозофског мишљења. У филозофији су увек постојала различита и сасвим опречна схватања о њеним најбитнијим питањима. Стиче се некада утисак да нема никакве опште признате садржине филозофског мишљења, па према томе да нема јединства ни прогреса филозофских учења у току историје филозофије. У ствари то је само спољашњи утисак који се добија при посматрању непрестаних сукоба и борбе између различитих филозофских схватања и праваца. Боље и дубље познавање филозофије и њене историје откриће нам да је то за филозофско мишљење нешто битно и историски до сада нужно. Поред свих тих опречности и различитости схватања, поред вечитог сукобљавања и почињања изнова, постоји ипак јединство и историски континуитет развоја филозофије (наравно тамо где је она историски била повезана). Морамо напоменути, да се о филозофији може говорити у ужем и ширем смислу те речи. Кант је слично разликовао школски и световни појам филозофије. У првом случају се ради о погледу на свет и животним схватањима које људи формирају и имају, то значи о филозофији у ширем смислу те речи. Налазимо формирана животна схватања и различите погледе на свет у практичној мудрости израженој на разне начине, у народном предању, у пословицама и народној књижевности, они се виде и у обичајима и понашању људи. Затим они долазе до израза у разним религијама, у уметности, а и политичка мисао је исто тако у својим схватањима и залагањима за извесно друштвено уређење и односе међу људима изражавала увек одређени поглед на свет и један одређени животни став. Међутим, ту се није радило о систематском, доследном, теориском формирању и излагању нашег схватања света и живота, нашег теориски доследног и јединственог погледа на свет. У овом другом случају се ради о филозофији која се историски остваривала у делима филозофа и учењима филозофских школа и праваца. Историја филозофије се бави филозофијом у овом другом, ужем смислу.

Појам филозофије којим се управљамо при проучавању њене историје заснива се несумњиво на схватању и појму филозофије из филозофске теорије и правца које заступа историчар филозофије, али они не могу бити потпуно идентични. У једном случају морамо водити рачуна о свој разноврсности филозофских учења у историском развоју и њиме обухватити и оне облике који су по нашем филозофском ставу погрешни, као и нама супротне савремене филозофске правце и схватања. Они претстављају такође резултат историског развоја као и наше гледиште и правац. Ради тога, историчар филозофије и поред права да испољава свој филозофски став и теорију, мора у историји фи-

лозофије имати један шири појам филозофије који може обухватити све главне моменте историског развитака, све историски формиране правце и учења, без обзира да ли он њих сматра позитивном или негативном историском појавом. Од тога појма и схватања филозофије која је предмет његових испитивања зависи и то да ли ће једна историја филозофије почети са античком грчком филозофијом или са источном религиозно-филозофском мишљу Индуса, Персијанаца или кинеском практично-животном и религиозном филозофијом. Прикључујемо се оним историчарима филозофије који сматрају да савремена европска филозофска мисао, а под њеним утицајем углавном и савремена светска, почињу са античком грчком филозофијом и науком. Нема сумње да су Грци учили на Истоку и тамо добили многа знања (Египат, Феникија и др.), али су ови у своме схватању света и живота остајали на тлу своје религије, док су Грци ударили темељ рационалном и научном филозофском погледу на свет. Они су оставили митос по страни, пошли су путем научног и рационалног формирања својих филозофских гледишта на чијим темељима се изградила савремена научна и филозофска мисао. Њихово размишљање и проучавање космоса и човека и напуштање митолошких тумачења света створило је филозофску мисао која је класичан основ и почетак европске филозофије и нашег савременог филозофирања. Не мислимо тиме да умањимо вредност филозофске мисли Истока. Та мисао је несумњиво веома интересантна и дубока, али она није део историског развоја нашег савременог филозофског мишљења. Источну филозофску мисао требало би посебно историски проучавати и вршити поређења са развитаком европске филозофије, што ће нам несумњиво проширити видике и знања о историским условима и могућностима филозофских учења. Њихова савремена филозофска мисао претставља покушаје да се њихово филозофско наслеђе повеже или уздигне до савременог западног развоја филозофских учења и праваца. Сматрамо да треба да проучавамо историју филозофије као историју различитих покушаја и остварења систематског доследног теориског погледа на свет, који треба да обухвати и став човека према свету, његова гледишта о људском животу и односима међу људима. То је за нас основна тенденција развитака европске филозофије, иако се она није историски одвијала правом линијом у томе смеру, него је било отступања, враћања на практично-животну мудрост, на религијско мишљење, било је уживљавања у мистичку екстазу, спајања и подвргавања догмама одређене вере. Ипак се може рећи да се после мање или више застоја и отступања филозофска мисао пробијала са још већим еланом и успехом својим правим циљевима и путевима њиховог остварења.

Историчар античке грчке филозофије Е. Целер дефинисао је филозофију као тежњу да се научно испитају крајње основе бића и сазнања и с тим у вези схвати целокупна стварност. По њему историја филозофије испитује како је то људски дух остваривао у разним временима, час савршеније и потпуније, час слабије. В. Винделбанд види у историском развоју филозофије процес у коме је европско човечанство изградило своје схватање света и живота у научним појмовима. Иберверг (Хајнце) разликује у својој историји филозофије појам објективног историског процеса развитка филозофије од субјективне историје филозофије, т. ј. од нашег проучавања и излагања историје филозофије.¹⁾ Бертран Расл у својој историји филозофије приказује нам филозофију као „ничију земљу између религије и науке“²⁾ Указивањем на додирне моменте и везе између филозофије и науке с једне стране, филозофије и религије с друге, Расл је видео једну несумњиву историску чењеницу и показао је да су схватања света и живота која називамо филозофским, проистекла из религиозних и етичких схватања и из научних испитивања у најширем смислу те речи. Даље, он сматра да је за разумевање једног доба или једне нације потребно разумевање њихове филозофије, а зато је потребно бити и сам донекле филозоф. Постоји обострана, реципрочна условљеност између околности људског живота и филозофије.³⁾ Треба имати у виду да многи историчари филозофије избегавају да се баве питањем појма филозофије и да га у уводу изложе, ради великих тешкоћа на које се наилази при решавању тог питања. Они најрадије почињу непосредно са излагањем историје филозофије. Ранија совјетска историја филозофије од Александрова и другова, нема уопште принципног и методског увода у историју филозофије. То је покушао да допуни Жданов приликом познате дискусије и критике „Историје западно-европске филозофије“ од Александрова. По Жданову совјетски филозофи треба да проучавају историју филозофије „као заметање и развој научно материјалистичког погледа на свет“ и да покажу како је овај напредовао у борби са идеализмом. Такво схватање у историји филозофије изгледа нам једнострано и праволиниско. Оно не развија научно марксистичко проучавање историског развоја филозофије. Историја филозофије нам додуше показује да су идеализам и материјализам два основна правца, али не једина. Исто тако је немарксистички и ненаучно не признати ду су материјалисти и идеалисти унапређивали филозофску мисао када су били велики фило-

1) Види Überweg (Prächter. Heinze) Geschichte der Philosophie 1909.

2) В. Russel, History of Western Philosophy стр. 10, 1947.

3) ibidem стр. 11.

зофи, као што су је површни мислиоци срозавали било коме правцу припадали. С друге стране, не могу се сви филозофи шематски пофронтити у један или други табор, јер их има који покушавају да преовладају ове супротности у своме филозофском учењу, а има их који се по питању основног правца не опредељују доследно. Као аргуменат да су једностраност и шематизам немарксистички, можемо навести Маркса и Енгелса који су називали себе ученицима немачке класичне филозофије и осуђивали веома оштро материјализам Бихнера, Фогта и Молешота. Ради тога они свакако нису били мање материјалисти. Лењина примедба у Филозофским свескама да Хегел „бије сваки материјализам изузев дијалектичког“,¹⁾ показује да он сматра Хегелову филозофију изнад свега дотадашњег материјализма. Али, кад је то било потребно, Лењин је умео веома оштро да бије битку за доследно материјалистичка схватања у филозофији, као што је то био случај са полемиком у његовом делу Материјализам и емпириокритицизам. Није им дакле сметао Хегелов идеализам да не виде његову филозофску величину и вредност, као што их није заслепио материјализам Молешота и других да не виде њихову филозофску површност. Не може се одржати секташко схватање у једној научној анализи историског развитка филозофије. Хегел је покушао да прикаже развитак филозофске мисли као пут ка своме филозофском систему, што му се замера као недоследност. Међутим, мора се признати да је Хегел у својој филозофској мисли остварио дијалектичку синтезу у најширем историском обиму и покушао да превазиђе и дијалектички преовлада целокупни претходни развој филозофије.

Рекли смо да појам филозофије којим се оријентишемо у проучавању њене историје мора бити шири и еластичнији од појма филозофије једне одређене филозофске теорије. Овај појам мора бити „историчан“ у смислу широких могућности обухватања свих кључних момената у историском развоју филозофске мисли и савремених праваца, као резултата тога развоја. Ту историчар филозофије мора имати ширине и за схватање филозофије супротно његовом становишту, јер он има да проучи и прикаже све историски важне облике филозофирања. Његово право на критику није тиме ништа ограничено. Дијалектичка филозофија формира своје појмове „историски“ у смислу дијалектичке негације, т. ј. присвајајући све позитивне резултате претходног развоја и полазећи од њих при формирању својих нових гледишта, преовладавши ступањ претходног историског развоја и достигнућа. Историја филозофије је, према нашем схватању, најпре пут којим је филозофска мисао ишла у своме

1) Лењин, Филозофске свеске 261.

напору да изгради теориски доследни поглед на свет, да такође схвати и изрази однос и став човека према свету и према људима, да на основу тога формира филозофски поглед на свет и људска животна гледишта. Проучавање тога историског пута, тражење услова, веза и законитости у развоју филозофских учења, јесте филозофска дисциплина историја филозофије. Иако је филозофска тематика била у току историје веома разноврсна, некада више природно-научна, некада етичко-друштвена, људска, некада логичко-гносеолошка, ипак је филозофска мисао по својој суштини усмерена на целину бића, на свет и истовремено на место човека у тој целини. Она је увек преко најопштијих и принципјелних питања покушавала да формира систематску теорију нашег схватања света, ослањајући се некада на науку и научно схватање света, некада на своје сопствене теорије и анализе, а некада на мишљење и опредељење школа и појединих филозофа. Две основне теме филозофског мишљења биле су увек *свет* и *човек*. Те две теме, та два питања, проучавали су и решавали филозофи на веома разне начине у току историје, према томе какво је било наше знање о свету, какви су били интереси за извесна филозофска питања, какво је филозофско схватање света одговарало друштвеном развоју и тежњама и интересима разних друштвених група, и какво је друштвено опредељење самога филозофа.

II. Историја филозофије и филозофска теорија.

Друго важно питање за научну историју филозофије јесте однос између филозофске теорије коју заступа писац историје филозофије и проучавања и приказивања разних филозофских учења у току њиховог историског развоја и историске стварности. У вези с тим поставља се питање, зашто је потребно изучавање историје филозофије и зашто је она постала неопходни део наставе филозофије, а њено познавање нужно за свако филозофско образовање, опште и стручно? Међутим, у другим наукама то није случај да се познавањем историје допуњује знање њене теорије и да је оно потребно за овлађивање науком. У филозофији постоји несумњиво један специфичан однос између њене теорије и њене историје, који треба нешто ближе расматрати. Историја филозофије није само приступ филозофској теорији и филозофским учењима, није само „органон студирања филозофије“¹⁾ већ је она, ако је филозофска историја филозофије и сама на неки начин филозофија, саставни део фи-

¹⁾ W. Windelband, Lehrbuch der Geschichte der Philosophie 1921 стр. 570.

лозофског мишљења По Хегелу је она „die Philosophie der Hauptsache nach“ Чињеница је да су филозофија Хераклита, Демокрита, Аристотела, Канта, Хегела и других, не само историја, већ и један од облика филозофирања према којима и савремени мислилац мора да заузме одређен став, било критички негативно, било полазећи од њих критички позитивно.

Поставља се и питање, да ли је историја филозофије историска или филозофска наука? Писци историје филозофије који је сматрају филозофском дисциплином и теоријом одбијали су у прво време њену повезаност са историским наукама и њиховим учењима и методама, сем употребе општих историских раздобља. Њима је било главно посматрање развоја филозофских категорија и проблема, једном речју развоја филозофске теорије. Често је ту било неважно временско следовање појава извесних филозофских учења. Други правац у историји филозофије, који се назива позитивистичким или историцизам, иде углавном за прикупљањем и приказивањем историских чињеница и хронолошким излагањем учења разних филозофа. Немачка Хегелова школа историчара филозофије покушала је да нађе меру између ова два супротна правца и метода у историји филозофије. Она је с једне стране тежила да савлада априоризам и конструкције као крајности у теориској, филозофској историји филозофије, а с друге стране исто тако да уклони несистематичност и унутрашњу теориску неповезаност позитивистичког приказивања историје филозофије. Они су у добро проученим историским чињеницама тражили и откривали унутрашње јединство и повезаност развоја филозофске мисли и теорије. Сматрамо да филозофска, теориска историја филозофије једино може бити научно проучавање историског развоја филозофије. Али се она мора заснивати на познавању конкретног историског материјала и на познавању развитка друштва. Филозофска учења су резултат људске мисаоне активности, филозофија је један од облика друштвене свести и она је повезана са развојем друштва и друштвеним збивањем уопште. Филозофија није никад изражавала само знање о свету, него и став човека према свету, његово животно опредељење, а то се историски може разумети и објаснити друштвеним збивањем и развојем. Тачно је и то да историја филозофије није директна тема нашег филозофирања као што су онтолошки и логичко-гносеолошки проблеми или етичка и естетска питања. Историја филозофије проучава, како су се формирали и развијали разни правци филозофских схватања и учења, разни типови филозофских погледа на свет, како су они једни на друге утицали и условљавали се и какве су њихове везе са друштвеним догађајима, борбама и развојем. Она нам омогућује да видимо историску условљеност филозофског мишљења и пра-

ваца и познамо њихов развој, а тиме истовремено омогућује и дубље и боље разумевање савремене филозофије и њених праваца. Изучавање историје филозофије преставља најбољи приступ и помоћ за овлађивање филозофском теоријом и најбољу вежбу за теориско мишљење уопште.¹⁾ Без једне широке филозофске културе, без познавања основних филозофских праваца и схватања, нема могућности разумевања савремене филозофске теорије и праваца. Филозофско мишљење изграђује своја учења и теорије, не само студирањем и анализом проблема, него и супротстављањем другим филозофским схватањима. Супротстављање и сукоб са другим филозофским ставовима били су увек покретачи филозофског мишљења, утицали су на његово продубљивање и глачање, ако се може тако рећи. Историја филозофије нам открива друштвене и сазнајне основе филозофских учења и система. Она нам показује како је читав низ теориских сукоба добијао нарочиту оштрину из друштвено политичких разлога, а поред њих настајале су супротности и из ограничености и једностраности нашег сазнања или несавладаних и несхваћених противречности у самој предмети сазнања, у самој свету. Филозофија је била увек пуна „апорија“, доводила је људску мисао до антиномија, зато што су питања којима се она бави веома тешка и што целина бића не може заобићи противречне односе, а то се сазнајно може захватати и проучавати само дијалектички. И у математици која иначе важи као узор егзактности и доследности постоје различита схватања и теорије кад је упитању тумачење аксиома. А тек у филозофији чија тематика обухвата не само најопштија питања света и нашег сазнања, него изражава истовремено и став човека према свету и његово животно одређење, његово схватање о односима међу људима! Јасно је да ту мора бити више сукоба и супротних гледишта. Ради тога се и сусрећемо у филозофији са толиким опречностима у ставовима и учењима. Према томе, нема разумевања филозофског мишљења ни његових праваца, ако не познајемо теорије главних супротних гледишта. Не може се замислити филозофска активност без дискусије са другим супротним филозофским схватањима. Без могућности сукобљавања и супротстављања филозофска мисао постаје једнолична и трома, она нема довољно импулса, и ако се филозофско мишљење и култура развијају негде сасвим једнострано по унапред одређеним поставкама, онда је то пут у сколастику и догматизам. Тада се филозофирање удаљује од живе стваралачке активности, од богатог извора инспирисања супротностима филозофске мисли и тим од стварних супротности друштвеног

¹⁾ Види Енгелс, Антидилинг, Поговор другом издању.

и културног развитака, које долазе до израза и у разним филозофским правцима и учењима. Кант је тврдио да се филозофија уопште не може учити, него треба да научимо да филозофирамо. Научена филозофија је увек била на неки начин сколастична, макар немала никакве везе са историском филозофијом сколастике. Кант је имао право кад нам је указао на потребу активног става у бављењу филозофијом. Дијалектичка филозофија је још доследнија у томе, а дијалектичка негација је носилац стваралачког мишљења и прогреса.

Историја филозофије има пре свега велики значај за филозофско образовање, као што смо рекли. Она даје широки видик и солидну подлогу филозофске културе, да се опредељење за један савремени правац филозофирања не претвори у догматско усвајање његових теорија. Иначе постоји могућност да постанемо неспособни за озбиљну филозофску дискусију и тиме губимо један живи потстрек усавршавања и даљег развоја својих сопствених филозофских схватања и правца. Познавање историје филозофије даје широку филозофску културу која је увек плодно тле за развој филозофске мисли. Широко историско знање филозофије не умањује опредељеност за један правац и доследност у њему, већ само може подићи квалитет једног филозофског мишљења и стварања.

Филозофија је настала из стварне унутрашње потребе човека да схвати свет у целини, да обухвати мишљу тоталитет бића, да сазна своје место, да изгради из тог видика и своја животна гледишта. Контакт са разноврсним филозофским погледима, историским и савременим, обогаћује једну филозофску мисао и омогућује већи и виши досег њених сопствених гледишта и теорије. Само је оно филозофирање прогресивно које успева да у својим напорима захвати дубље истину о свету и које је у хуманости својих животних гледишта отишло даље. Из свега овог разматрања можемо видети многостране везе и међусобне утицаје између историје филозофије и филозофске теорије и то у смислу објективног историског развитака филозофске мисли и историје филозофије као филозофске дисциплине.

III. Поглед на развој саме историје филозофије.

Код Аристотела имамо већ зачетке теориске историје филозофије. При свакој анализи и разматрању неког проблема он излаже систематски разна схватања и решења својих претходника и покушава да то питање боље и потпуније проучи и реши. Тиме је он тежио да превазиђе њихове резултате, да савлада раније једностраности и грешке, а

користи позитивна достигнућа. Истовремено нам је дао и зачетак теориске, филозофске историје филозофије. Други правац у историји филозофије потиче из приказивања живота и мишљења разних филозофа које су нам дали Диогенес Лаерцијус и Секст Емпирик. Имамо и у средњевековној филозофији такође излагање историје филозофије као део излагања теорије. Опште историје филозофије, као што их данас имамо, настале су тек почетком новог века. То су на пример историје филозофије од Стенлиа, Брукера и Тенемана. Иначе су то углавном биографска хронолошка приказивања развоја филозофије. За научно проучавање историје филозофије оне немају никаквог значаја.

Хегел ће бити онај филозоф који ће ударити темељ савременој научној историји филозофије и учинити радикалан преокрет на том пољу. То је данас опште призната чињеница. Хегел је могао то учинити, јер је имао систематски разрађену своју филозофију историје и мајсторски се служио дијалектичким методом и према томе умео је и могао је „више да историски мисли него иједан филозоф пре њега.“¹⁾ Његов панлогизам је дубоко историски, јер су логичке категорије ступњеви историског развитка мишљења. Историја се одвија логички и у крајњој линији се поклапа историско и логичко. То му је омогућило да у историји филозофије не види само смењивање разних филозофских система, већ развој логичких категорија, развој филозофске теорије и мисли, развој филозофије. Пребацује се Хегелу да је сматрао историски развитак завршеним у своме филозофском систему. Међутим, неправедно би било приписати му ради тога, да је он тиме мислио на крај развоја филозофије уопште. Он је морао завршити са својим добом и својом филозофијом која је тежила да буде и била стварно широка историска синтеза у дијалектичком смислу. Али је несумњиво да је то сматрао релативним завршетком. У својој великој Логици каже он при излагању о дијалектичкој методи: „Не сумњам у то да је нисам потпуно савршено употребио и да ће је неко савршеније употребити, али исто тако не сумњам у то да је једини прави пут ка даљем развиту.“²⁾ Под Хегеловим утицајем развиле су се школе историчара филозофије у свим земљама на Западу, у Немачкој, Француској, Енглеској и Сједињеним државама Америке. Ипак је најчувеније писце у области историје филозофије дала немачка Хегелова школа. Међу њима су имена Куна Фишера, Ј. Ердмана, Е. Целера, А. Швеглера, В. Винделбанда и чувеног историчара логике Прантла. Ова школа је критички прихватила Хегелове идеје о историји филозофије и веома успешно их је применила у

1) N. Hartmann, Hegel.

2) Hegel, Wissenschaft der Logik (Lasson) F. Meiner. стр. 16.

овој области. Они су одбацили његов априорни, логички конструктивизам и пришли су студиозно систематској обради конкретног историског материјала. Целер каже: „Док логика почиње од најапстрактнијих појмова и од њих иде до конкретних одредби, дотле историја полази од посматрања конкретног и историски одређеног. Ми смо Хегела скинули са неба на земљу, ми нећемо историју да конструишемо одозго, него ћемо од доле датог материјала ићи ка сазнању законитости историје“¹⁾ Они су видели да се и од обраде чињеничког материјала може доћи до теориске историје филозофије, до откривања историске законитости у развоју филозофских категорија, у развоју теорије.

Друга половина XIX века и почетак XX. испуњени су веома интензивном делатношћу у области историје филозофије. То су опсежне студије посебних епоха, велике опште историје филозофије и низ монографија. Винделбанд наводи да је неко узвикнуо: „Па нема више филозофије, постоје само историје филозофије“. Поред немачких историчара филозофије имамо код Енглеза и Француза такође низ познатих имена као Ј. Бена, Грота, Тејлора, В. Кузена, Ш. Ренувијеа и много других. У новије доба чувена је француска велика општа историја филозофије од Емила Брејеа. Дански филозоф Хефдинг истакао се такође својим радовима на овом пољу до светског гласа. У америчкој филозофској активности нема светски познатих радова из историје филозофије, сем из историје америчке филозофије. То је историја америчке филозофије од Шнајдера. Професор Г. Буас сматра да америчка филозофија заостаје на овом пољу.²⁾ Нас ипак интересују највише принципи и методе најновијих дела из историје филозофије и на њих ћемо се укратко осврнути.

Бреје каже за савремену француску активност на историји филозофије да је њена специфичност присна повезаност са историјом наука, са историјом религије и са историјом литературе и уметности.³⁾ Поред Брејеове светски познате опште историје филозофије, имамо одлична дела која обухватају поједине епохе. М. Шул се истакао својим делом „Формирање грчке филозофске мисли“, Жилсон са својом историјом средњовековне филозофије. Осим тога имамо низ других посебних студија из историје појединих филозофских дисциплина и много монографија. У уводу своје опште историје филозофије Бреје поставља три питања према којим се мора заузети одређен став при проу-

1) E. Zeller. Philosophie der Griechen I. Band 1923 стр. 12 и 18.

2) L'activité philosophique contemporaine en France et aux Etats-Unis 1950.

3) ibidem II стр. 64.

чавању историског развитака филозофије. Прво је, како одредити почетак и границе филозофије? Друго, да ли филозофија има довољно самосталан развој који се може пратити историски издвојено и независно? А како, посматрати њене везе са науком, религијом и уметношћу? И најзад треће, може ли се говорити о развоју и прогресу филозофије? Историја филозофије, по њему, не треба да полази од неке претпостављене идеје филозофије, већ има само да приказује њихово поступно формирање, да оцртава напоре ума у остварењу идеје науке о законима природе и слободе. Овде се види да и он има своје схватање филозофије кад приступа њеној историји. Ова историја је дело пре првог светског рата, а нас ће највише интересовати две веома познате историје филозофије које су се појавиле после другог светског рата. То су дела енглеског филозофа Бертрана Расла и немачког историчара филозофије Курта Шилинга. Ове две историје, иако су веома различите по својим основним концепцијама, по начину излагања и научној вредности, претстављају ипак најновије тенденције у обради историје филозофије. Раслова историја филозофије, са поднасловом „с обзиром на друштвене и политичке околности“, доживела је више издања и преведена је на немачки и француски. Као историја филозофије она је општа и популарна, као покушај да се историски развитак филозофске мисли прикаже у вези са друштвеним и политичким приликама, она је произвољна, ненаучна, некада просто наивна. Француска критика овог дела (од једног Брејјевог ученика) сасвим је негативна и иде дотле да сматра да није било вредно преводити ову историју на француски језик.¹⁾

Друга савремена историја филозофије која има светски успех јесте дело Курта Шилинга.²⁾ То је несумњиво једна зналачки, поуздано рађена историја филозофије, са много оригиналних тумачења и поставки. Он проучава и излаже историски развој филозофије са савремених филозофских гледишта. Његов је филозофски став, како он сам изјављује, близак Хајдегеровој егзистенцијалистичкој филозофији. Што се тиче метода и схватања при испитивању и излагању историје филозофије, он каже да иде од Хегела преко Дилтаја до Хајдегера. Он види и приказује филозофску мисао у присној вези са ситуацијом и условима људске егзистенције, са друштвеним и политичким животом. Историја филозофске мисли није по њему неки чисто теориски развој, већ је то развој филозофских гледишта која се формирају на конкретном друштвеном тлу, у разним околностима људске

1) Види *Revue philosophique* 1954

2) Kurt Schilling, *Geschichte der Philosophie*. München. Basel. I. 1951 II. B. 1953.

егзистенције. Шилинг узима у обзир национални елемент, религију, али на жалост могу се наћи и остаци расистичких схватања. Понекад нам наводи порекло и крв неког филозофа да би нам објаснио извесна његова својства, али и његова филозофска учења. Иако нисмо на линији Шилингових филозофских гледишта, морамо признати да је то прворазредна и веома оригинално писана историја филозофије. Иначе сматрамо да је потребно то дело исцрпно критички приказати код нас. Он често полемиче са марксистичким филозофским поставкама, али с друге стране види и показује друштвену и политичку опредељеност филозофских учења и тиме је његова историја филозофије одиста савремена, иако је на супротним позицијама од марксистичких гледишта. Ова историја може дати много потстрека марксистичкој обради историског развитка филозофије, зато што је веома солидно рађена, што се креће у савременим филозофским супротностима и сукобима. Она даје великог потстрека за разрађивање и продубљивање марксистичких студија из историје филозофије, јер се у супротстављању још јасније оцртавају и формирају наша гледишта и методе. На жалост, немамо много радова о принципима и методама марксистичког проучавања историје филозофије, нити имамо систематски и солидно обрађену такву једну историју. Иначе неће нам бити тешко да покажемо као научно неодрживе извесне Шилингове друштвено-историске поставке. На пример „освећење природе“ (Naturheiligung) није нешто специфично индогерманско, већ историски разумљив став на једном ступњу развитка производње и друштва. Затим, расни и национални моменат је у развоју филозофске мисли небитан, јер исте нације и исте расе могу имати истовремено сасвим супротна филозофска учења. Шилинг влада огромним познавањем историје и филозофије и то му омогућава да види тачно историско збивање у филозофији, и ако често без научне теориске основе о вези филозофске мисли и друштвеног развоја.

Питање односа социологије сазнања и историје филозофије, које се данас тако живо поставља, не можемо потпуно сагледати, јер је сама социологија сазнања нова грана научних испитивања. Чини нам се, да макако била развијена и интересантна социологија сазнања, она не може заменити историју филозофије као филозофску дисциплину, иако може пружити корисних података о вези између друштвеног живота и филозофског мишљења. Марксистичко проучавање историје филозофије веома је заинтересовано за те везе, и марксизам има о томе своју научну теорију. Историски развитак филозофије се посматра из друштвених и идејних извора и развитка. Историја је друштвена наука, а историја филозофије се не може проучавати без познавања дру

твеног развика, без научне теорије о томе развика. Марксистичка историја филозофије има у историском материјализму, као својој теорији о развика друштва, ту научну подлогу за проучавање друштвених основа филозофског мишљења, што ни најмање није лак посао. Идејне везе и изворе различитих облика филозофирања имамо већ прилично обрађене у ранијој историографији, и они су филозофској историји филозофије непосредније и лакше приступачни. Што ми досада немамо једне солидне, научно обрађене марксистичке историје филозофије, није ствар до марксистичких принципајелних и методских поставки. Оне још нису систематски и доследно спроведене у некој историји филозофије. Неуспех првог покушаја од Александрова и другога није аргуменат противу марксистичких принципа у историји филозофије, јер они тамо и нису примењени, нити има у том делу озбиљног покушаја научне анализе историског развика филозофије. Постоје напротив велике могућности да марксистичка филозофска теорија допринесе успешном научном решавању извесних питања и проблема који су у развоју саме историје филозофије дошли на дневни ред. На пример, везе филозофске мисли са друштвеним збивањем, т. ј. њену повезаност са историјом, може данас једино научно доследно објаснити и обрадити марксистичка историја филозофије. Чак и Емил Бреје је видео у марксистичком схватању историје солидну теориску подлогу за рад на историји филозофије, док егзистенцијализму одбија сваку могућност успешног рада на том пољу. По њему је егзистенцијалистичка филозофија антиисторична и ако употребљава реч историчност.¹⁾ Он напомиње још, да мисли на марксизам у научном смислу, а не на његову вулгаризацију и додаје, да на жалост таква историја филозофије није још написана. Он указује на чланак историја филозофије и дијалектички материјализам од Лисјена Голдмана.²⁾

принципи и методе марксистичке историје филозофије.

се досада много ни систематски расправљало о и методама марксистичке историје филозофије. поставке о томе код Жданова у његовом годишњем свесовјетске дискусије о историји филозофије Александрова. Међутим, ту се не ради о једном покушају да се систематски проуче и расветле принципи марксистичке историје филозофије. Потребнији употреби такве историје филозофије и историјским поставкама које је он сматрао

за потребне у идеолошкој борби и припремању кадрова за ту борбу. Совјетска дискусија је затим скренула на сасвим друга питања и проблеме њихове филозофске активности.

Голдман у своме чланку покушава да систематски расмотри методска и принципијелна питања дијалектичко-материјалистичке обраде историје филозофије. Он полази од основних схватања о историји филозофије познатог марксистичког филозофа Ђ. Лукача. Голдман сматра себе његовим учеником и следбеником. Он приказује Лукачеве главне погледе о проучавању историје филозофије. Њен задатак је да нам покаже и анализира главне типове филозофских погледа на свет кроз историју. Филозофија нам даје поглед на свет у појмовном облику, док нам уметност такође изражава поглед на свет, али чулно, конкретно. Поглед на свет је јединствено повезана перспектива на односе човека према људима и према универзуму. Према Лукачу постоје исти типови погледа на свет чији су претставници велики филозофи и уметници и сматра да се могу вршити успешна поређења и паралеле између схватања света појединих филозофа и уметника. Излаже нам сличности погледа на свет између Декарта и Корнеја, Паскала и Расина, Кајта, Шилера и Гетеа. Говори на пример, о трагичном погледу на свет, чији су претставници Кант, Паскал, Ниче и др. Говори о романтичном типу погледа на свет и слично. Као битно за дијалектички материјализам сматра се дијалектички метод, т. ј. посматрање из перспективе целине, тоталности. Голдман је мишљења да треба приказати учења једног филозофа, ако је то типична филозофија тога доба. Затим, треба његова учења изложити у целини, као целовити погледа на свет, без обзира да ли је сам филозоф у својим делима изложио своја схватања у систематској целини. То значи да некада историчар филозофије мора учинити самостални сопствени напор да нам прикаже у целини филозофска схватања и поглед на свет некога филозофа или школе. Историја филозофије треба да обухвати све оне филозофе који су дали типичне погледе на свет једне епохе. Према томе, примарно је да ли је један филозоф дао нову типичну филозофију свога доба, а не колико је филозофских дела написао. Голдман наводи пример Маркса који није писао чисто филозофска дела, а ипак је створио једну нову филозофију, нови филозофски поглед на свет који има велики и данас веома актуелни историски значај. Према томе, његов филозофски поглед на свет има већи значај за историју филозофије, него многа филозофска дела која не доносе ништа ново. Поред овог, Голдман предлаже да један филозофски систем треба у историји филозофије изложити из става т. зв. „иманентне“ критике. То значи, треба га најпре посматрати са гледишта колико је у њему стварно и успешно

остварен филозофски поглед на свет који он сам заступа. Затим се може и треба да изврши и анализа иманентних граница те врсте погледа на свет чији је претставник филозоф кога проучавамо. Што се тиче друштвених основа и одређености једне филозофије Голдман предлаже да треба почети са добрим познавањем теориске садржине једног филозофског система. Тек када смо потпуно овладали том теоријом, можемо прићи анализи веза између друштвеног збивања и једног филозофског погледа на свет. Зависност од економске основе је несумњива, али је далеко од тога да буде једнострана. Маркс и Енгелс су често подвлачили обрнути утицај идеолошких и идејних фактора на економску основу друштва. С друге стране, та зависност је веома сложена, индиректна и прикривена.¹⁾ За марксистичког историчара филозофије доказ те зависности од економске основе није примаран ни битан за његов рад.²⁾ По Голдману су многи марксисти ради проучавања те зависности запоставили својствену садржину и природу феномена кога проучавају, запоставили су оно што је битно филозофско у историји филозофије.³⁾ Кад се узме, да се он супротставља једностраном усмеравању марксистичке историје филозофије на економски детерминизам, као и њеном социологизирању, тада можемо оправдати његово методско упуство да треба прво упознати теориску садржину, па затим проучавати везе са економском, друштвеном основом. Иначе сматрамо да нам познавање друштвених основа, јер економска не делује директно на филозофску мисао, омогућује често разумевање неких елемената саме теорије.

Код Лукача и код Голдмана, поред веома финих и дубоких запажања и методских упутстава за изучавање историје филозофије, запостављено је истицање јединства филозофије у историском развоју, што чини целину тога развоја и омогућава прогрес филозофске мисли. Као принцип одабирања и донекле систематизирања, можемо прихватити проучавање типичних филозофских погледа на свет, али нас исто толико интересује јединство филозофије кроз историју и прогрес филозофске мисли. Међутим, Лукачеви и Голдманови радови иду ка индивидуалној обради и ми имамо опсежне анализе Хегеловог филозофског развитака од Лукача, као рад о појму људске заједнице и света код Канта од Голдмана. Нема сумње да су монографије корисне и потребне за историју филозофије и да оне могу дати солидан материјал за општу историју филозофије нарочито кад су

¹⁾ *Matérialisme dialectique et Histoire de la philosophie* 161. (*Revue phil.* 1948).

²⁾ *ibidem* 161.

³⁾ *ibidem* 161.

тако широко постављене и обухватају историске везе као ови наведени радови, али постоји и једна опасност у њима. Огроман број монографија крајем 19. и почетком 20. века просто је утицао да се не приступа непосредно оригиналним делима филозофије, и тиме се оригинално филозофирање ставило у засенак испред разних некад чисто професорских тумачења и анализа оригиналног филозофског мишљења. Примарни задатак историје филозофије је ипак у крајњој линији да прати развој филозофије кроз историју, да обухвати јединство тога процеса. Ако при одабирању из огромног материјала узимамо типичне погледе на свет једног филозофа, школе или правца, исто тако не смемо запоставити јединство и повезаност у историском развоју филозофије. Овде бисмо могли истаћи ону Лењинову (Хегелову) мисао „о кругу кругова“ у историји филозофије.

С друге стране, питање друштвене заснованости филозофске мисли и теорије чини такође једну подлогу историског континуитета и јединства. Ради тога сматрамо да је неоправдано методско упуство о упознавању филозофске теорије пре проучавања њених веза са друштвеним развојем. Међутим, признајемо да социологизирање и економски детерминизам претстављају несумњиво једностраност и ограниченист. Формирање филозофских учења, филозофског погледа на свет, чини једну веома сложену појаву која се мора свестрано сагледати и проучавати. У своме реферату о историји филозофије од 1952 Голдман истиче више друштвени значај и моменат филозофског погледа на свет. Он говори сада о филозофској антропологији која доприноси разумевању човека и човечанства. Историја филозофије се схвата као неодвојиви и интегрални део историје.¹⁾ Мишљења смо да марксистичка историја филозофије треба да пође од Хегелове линије и правца у овој области, а нарочито да проучи и прихвати критику од стране немачких историчара Хегелове школе, као први ступањ ка своме критичком прихватању и даљем разрађивању овог правца. Јединство филозофије у њеном историском развоју, прогрес филозофске мисли у току њене историје, законитост тога развитка, претстављају за нас позитивне тековине Хегеловог схватања у историји филозофије. Целину једног филозофског погледа на свет, филозофске системе и правце, можемо посматрати као један круг, у „круга кругова“. Само „круг кругова“ није за нас завршен, већ се стално изграђује прогресом филозофског мишљења, да не употребимо поређење са спиралом и ако је оно очигледно и није ништа горе од појма „круга

1) *L'homme et l'histoire* 1952 стр. 408 (Ово су реферати са састанка филозофског друштва у Штрасбургу).

кругова“ који треба да нам укаже на јединство филозофије кроз историју. Немачка Хегелова школа историчара филозофије допринела је много развоју научне историје филозофије. Целер нам каже: „Ми смо учили од Хегела, али смо поступили обрнуто“. Уместо да идемо од апстракција и логичких категорија ка историји, ка конкретном историском догађању, ми смо на стварном историском материјалу који су нам дали поједини филозофи и различите филозофске школе у одређеном времену тражили да видимо јединство развоја филозофског мишљења, да видимо развој филозофске теорије, т. ј. логичких категорија.¹⁾ Ови су историчари обрадили огроман историски материјал. Нека од њихових дела постала су класична у својој области. На пример, Целерова историја грчке филозофије, Прантлова историја логике и др. Оно што је важно за марксистичку историју филозофије, то је да су они савлађујући Хегелове теориске конструкције, захватили великим делом живе историске везе филозофске мисли са историјом друштва, видели стварну условљеност филозофске теорије друштвеним и културним приликама, како то они кажу. В. Винделбанд, на пример, врши опсежне анализе друштвене и политичке стварности и на неким местима иде до економских прилика, (у својој историји грчке филозофије и историји новије немачке филозофије). Марксистичка историја филозофије не треба да заобиђе резултате ове школе. Напротив, она има доследно да заврши оно што су они почели, а то је да проучава историју филозофије у њеној нераскидивој стварној повезаности са људском историјом. Од Хегелове обраде чисто теориског развоја, преко ове школе која је захватила конкретни историски материјал и тиме повезала овај развој са стварном људском историјом, може марксистичка историја филозофије ићи даље. Марксистичка филозофска теорија пружа велике могућности да историски развој филозофске мисли научно проучавамо у њеним идејним везама, гносеолошким изворима, као и друштвеној заснованости. Изучавање ових веза и друштвених основа није једноставно. Веома су сложени и често прикривени односи филозофских погледа на свет и друштвених основа, друштвеног опредељења. Свака филозофска теорија мора бити приказана и проучена у своме правом оригиналном облику, у својој историској ситуацији, а затим треба дати историску оцену и критику са свога филозофског становишта. Једна научна историја филозофије не сме никако мешати ове различите моменте у нашим анализама и излагању историског развоја филозофског мишљења и теорије, као што је то често случај код Александрова, али и у неким другим историјама,

¹⁾ E. Zeller Philosophie der Griechen B. I. стр. 18.

Марксистичка историја филозофије би требало да посматра развој филозофије, као развој теорије која изражава исто тако ступањ нашег знања о свету као и друштвено биће, т. ј. друштвене основе и опредељеност филозофског погледа на свет. Такво прилажење проучавању историје филозофије отвара широке могућности за нова сазнања и нова објашњења у овој области. Та присна повезаност филозофских теорија са друштвеним животом, са тежњама и интересима друштвених група, констатована је и од других историчара, али није била научно и систематски проучена. Разумљиво је да ће то до краја извршити марксистичка историја филозофије, која за то има основа у својој филозофској теорији, у историском материјализму. Уместо фронталног негирања резултата буржоаске историје филозофије, како су то чинили совјетски писци, (а свакако су се служили њеним делима) треба критички поћи од затеченог материјала, треба користити наслеђе из ове области. Унапредити једну науку значи поћи од позитивних и афирмисаних резултата и радити на оним задацима које је поставио сам развој те гране научног испитивања. Критичка прерада наслеђа изискује добро познавање оног што је претходно урађено и аргументовану критику. Једино се тако може унапређивати научни рад.

Други став који мора доћи до израза у марксистичком проучавању историје филозофије јесте да у крајњој линији нема друштвено неутралног погледа на свет и да су они у класном друштву изражавали класне интересе и схватања. Ако се историја филозофије проучава на основу једне филозофске теорије, једног одређеног филозофског гледишта, то нема ни неутралне историје филозофије. Иначе бисмо ишли натраг у наративну историју филозофије. Тада историја филозофије не би била филозофска, теориска, већ би излагала само чињенице, што заступа позитивистички правац, који се своди на историцизам. Позитивизам у историји филозофије најчешће је повезан са филозофском еклектиком, чак са скептицизмом. Посматрање и излагање историје филозофије са једног одређеног филозофског гледишта не мора и не сме бити историски нетачно, ако се ради о научном испитивању. Оно не сме бити ни једнострано, ни уско, јер треба да нам покаже верно ток историског збивања у филозофији. Иначе не бисмо добили приказивање и објашњење развоја филозофије кроз историју са свог филозофског гледишта, већ неку нетачну слику тог развоја, дотерану према нашем укусу и симпатијама. Такав поступак открива само слабост писца историје филозофије, који прикрива истину о историском збивању у филозофији и који се тиме служи у истицању свога филозофског гледишта и правца, у место филозофских теориских аргумената при критиковању. Историчар филозофије има права да проучава и оцењује са

свога становишта, али мора равномерно излагати све правце и школе од историске вредности, и мора оценити њихов историски значај, без обзира на данашњу улогу тога правца у филозофији. Општа историја филозофије обухвата сва историски значајна филозофска учења као битне, кључне моменте у историском развоју филозофије. Смешно је не дати довољно места Платону, када се зна колики је био његов историски значај и утицај. С друге стране, критика његове филозофије је полазна тачка критике идеализма уопште. Исто тако неки историчари излажу недовољно Демокрита и Аристотела и слично поступају у питању и других филозофа. То бисмо могли да поредимо са политичком економијом која би запоставила проучавање неког друштвеног система чији смо противници. Међутим, Маркс је на научном проучавању политичке економије капитализма изградио критику тога друштва и сагледао потребу и могућности социјализма. Наше је право да теориски аргументовано критикујемо и дискутујемо са другим филозофским схватањима у прошлости и данас, али их не смемо прећутати ни заобићи ако се ради о историски оправданим и нужним појавама. За потпуни критички сукоб и супротстављање неком филозофском учењу и правцу треба употребити непосредно излагање својих филозофских гледишта по одређеним питањима, излагање учења филозофске теорије и правца којим припадамо, а историја филозофије врши ту улогу делимично и у главном је усмерена на развитак и прошлост. Исто тако нема смисла убрајати филозофе у свој сопствени филозофски правац, ако они то нису, или су само делимично. Наишли смо на излагање Демокрита као идеалистичког филозофа, а сматрамо неоправданим и убрајање Спинозе у материјалисте. Његов покушај да савлада Декартов дуализам и његов пантеизам не могу се сматрати материјализмом, већ евентуално покушајем да се превазиђе подела на дух и материју, и према томе његова филозофија има елемената једног и другог правца. Марксистичка историја филозофије мора тежити за тим дигне на виши степен научност проучавања и излагања историског развоја филозофских учења. А критика се такође мора заснивати на убедљивости и теориској вредности наших аргумената.

Ако хоћемо да покажемо како друштвено биће одређује друштвену свест у њеним разним облицима, а не само то да кажемо, онда нам претстоји озбиљни систематски рад на историји разних облика друштвене свести, па и у историји филозофије. Није лако у сваком одређеном случају неког филозофског погледа на свет и система открити како се то манифестовало. Познато је, да и филозофски погледи, кад су се већ формирали, утичу и на сам друштвени живот. Маркс је указивао да је некада нарочито тешко сагледати

везе филозофске мисли са друштвеном основом, али је несумњиво да је филозофски поглед на свет одређен у својим битним моментима друштвеним бићем и опредељењем. Та веза и одређеност друштвеном основом не показује се на исти начин у свим облицима друштвене свести. Сасвим је друкчија друштвена условљеност математике или астрономије. Код њих се та условљеност показује у томе што су друштвене потребе и интереси довели до мањег или вишег бављења њима. То се види јасно из њене историје. Оне су се интезивно развијале тамо где је било услова и потребе за њима, на пример, у старом Египту, Феникији и затим даље у другим земљама. Међутим, у њиховој теориској садржини нема директног одраза друштвеног бића, нити у њима долази до израза друштвено опредељење. Тако је са хемијом, физиком и другим сличним наукама. Оне су усмерене претежно на својства, односе и законе у својим областима испитивања, а не проучавају нити изражавају односе међу људима и став човека према свету. Ту је друштвена одређеност само спољашњи моменат и не обухвата њихову теориску садржину, сем ако не третирају нека општа питања која се одражавају на сам филозофски поглед на свет. Али, оне науке које у својим испитивањима захватају људски живот, његове проблеме, било у којој области људске активности и људских односа, одређене су садржински друштвеним бићем. Њихова теорија исто тако делује непосредно на саму друштвену делатност људи, на друштвени живот. Али и међу овим другим наукама постоје велике разлике у њиховој одређености друштвеним бићем и њиховом односу према основи. Много је то лакше сагледати у правној науци, политичкој економији, у историји, у социолошким теоријама, него у филозофским теоријама. Филозофска тематика је веома општа, често се ради о апстракцијама високог степена и ту је тешко открити везе са друштвеном основом, а и она великим делом није директно одређена њом. Било да се бави најопштијим питањима или да тражи најопштије законе, филозофска мисао и филозофски поглед на свет формирају се из нашег знања о свету и нашег опредељења у њему, т. ј. у своме животу, међу људима. У филозофској теорији, у филозофском погледу на свет, има тема које својом садржином не одражавају друштвену основу и сматрамо да је натегнуто тумачење које тражи у сваком делу и мисли филозофског учења да види друштвену основу. У многим логичким и гносеолошким теоријама, друштвена основа може имати само спољашњи утицај. На пример, Кантово учење о априорним формама нашег сазнања, или о категоријама, не видимо да треба и да се може објаснити друштвеним околностима и његовим друштвеним опредељењем. Али су та учења ипак значајна за филозофски по-

глед на свет и ради тога се она могу често заступати и побијати из друштвених разлога, као што је то био случај са хелиоцентричним системом у ренесанси. Међутим геоцентрична или хелиоцентрична теорија нису у ствари захватале, ни решавале питање човека и његовог друштвеног живота. Нема сумње да се некада и у најудаљенијим питањима од проблема људског живота одражавало на прикривен и изокренут начин друштвено биће и опредељење и то нам показује само колико се мора пажљиво радити у историји филозофије да бисмо открили те елементе. Знамо да су филозофска учења обухватала не само знања о свету, већ и о човеку. Ту су она неминовно долазила у непосредни контакт са друштвеним основама, са друштвеним опредељењем. Према томе је потпуно разумљиво да су се у филозофском погледу на свет, и многим филозофским учењима, изражавали друштвени интереси који су у класном друштву били класно ограничени. Отуда се за успешно проучавање и разумевање историје филозофије мора повезивати развој филозофске теорије са развојем друштва. Марксистичка историја филозофије има своју доследну научну теорију за проучавање тих односа. Она може да открива те везе и ту одређеност друштвеним бићем, а исто тако да проучи и изложи и обрнути утицај, то јест, активну улогу свести у друштвеном животу. Било би немарксистички проучавати само једну страну и примарност неких елемената у историји и мишљењу и узети то за једностраност у самом збивању. На то су нам класици довољно јасно указали. Марксистичка историја филозофије прати како развој друштва исто тако и развој нашег знања о свету, развој нашег мишљења. Историчар филозофије мора да прати свестране везе филозофске мисли са културним животом, иако му је основна тема филозофија. Затим, као што смо рекли раније, историја филозофије не сме да се претвори у неку полемику са разним филозофским схватањима и ако историчар има права да оцењује и заузме критички став са свога филозофског гледишта. То ипак мора бити овде у другом плану. Примарна и главна тема је историски развој филозофске мисли преко излагања типичних облика филозофских учења, откривајући нам услове и разлоге таквог развитка и евентуално његову законитост. Марксизам је показао убедљиво да један велики део филозофских супротности и сукоба има своје порекло у друштвеним супротностима и да се развој филозофског мишљења и теорије мора проучавати на живим основама њиховог настајања, у људској историји, поред чисто сазнајних извора и логичке законитости мишљења.

У питању систематизације филозофских праваца марксистичка историја филозофије се оријентише углавном према два основна правца и прати у широкој линији развој идеа-

лизма и материјализма. Али то ни у коме случају не сме бити шематски, не сме засенити разноврсност и специфичност облика појединих филозофских учења и система, у којим осим основне оријентације на један правац долазе до израза и специфичности једнога доба и ступња филозофског развитка, као и индивидуалне особине неког филозофа. Хтели бисмо овде да потсетимо на Енгелсове речи: „да материјалистичко схватање историје има сада много таквих пријатеља којима то служи за изговор да не изучавају историју.“¹⁾ Марксистичко прилажење проучавању историје филозофије требало би да покуша да нам осим јединства, прогреса и законитости ове историје, открива и релативно самосталну унутрашњу дијалектику филозофског мишљења. Морамо такође нарочито истаћи оне супротности филозофске мисли једнога доба које су несумњиво претстављале покретачку снагу ка даљем развоју, ка новим филозофским сазнањима, ка продубљивању филозофског погледа на свет. Тих супротности има много у историји филозофије и оне нису исцрпљене сукобом и борбом између материјализма и идеализма. Филозофска мисао је добијала импулса сукобом и полемиком између рационализма и емпиризма, између монистичког или плуралистичког схватања света, између механистичког или телеолошког тумачења кретања и развитка, између песимистичког и оптимистичког погледа на свет и животних схватања и још од много других супротности у нашем филозофирању. Треба открити и разликовати конструктивне сукобе и супротности које су одиста дале потстрека даљем развоју филозофског мишљења и новим филозофским сазнањима, од празних, штетних дискусија у историји филозофије. Дискусија о универзалијама у средњем веку оптерећена је баластом дискусије ради дискусије, па питање слободе воље како је оно третирано у то доба, затим дискусија односу материјалне и духовне супстанције после Декарта, примери су неизлазности и нерешивости, онако како се та питања постављала. Могу се супротности и противречности филозофских учења и међу филозофским гледиштима кроз историју посматрати са разних страна. Можемо испитивати када су оне претстављале несавладане и несхваћене противречности самога предмета испитивања, када су оне биле само једностраности и ограничениости нашег мишљења које се ради тога заплитало у своје противречности, а када су наше филозофске супротности потицале из супротних животних интереса и опредељења. Као што видимо неће бити једноставно пратити релативно самосталну дијалектику у развоју филозофије, јер је она неодвојива од дијалектике стварног збивања и ако се може донекле истаћи. Међутим, не треба

¹⁾ Маркс—Енгелс Изабрана дела II. 473.

је никако сасвим изоловано посматрати, јер се у том случају не може ни она разумети ни објаснити.

Пред марксистичком обрадом историје филозофије стоји још обиман посао који се мора систематски и свестрано радити. Нема сумње да ће се доћи до још много нових теориских и методских питања и проблема него што данас можемо сагледати. Али је битно за интезивне марксистичке студије на том пољу, да се одреде прве основне методске историске и филозофске поставке. То свакако није све, већ само почетак, од кога се мора ићи даље. Треба проучити и осветлити све стране и нијансе развоја филозофије, како друштвене, тако и сазнајне и идејне основе и изворе. Можемо пратити линију релативно самосталног кретања и развоја филозофије, али не можемо никако изоставити ни њене битне везе и основе, као и њене утицаје у историји. Европска грађанска историја филозофије обавила је успешно велики део посла. Она је проверила и прикупила и проучила много историског материјала из античке филозофије, приказала везе и утицаје разних филозофских гледишта и учења међу собом и дошла до проучавања веза са друштвеним збивањем. Она је поставила и разматрала питање метода и научности при проучавању историје филозофије. Марксистичка историја филозофије треба да иде даље у развијању научности ове области филозофске активности, јер јој њена теорија о развоју друштва пружа велике могућности да усаврши и свестрано развије проучавање и објашњавање историског пута филозофског мишљења. Она је данас у стању да теориски доследно и научно решава сва питања која су историским развојем саме историје филозофије дошла у први план. Зато она може не само пружити нове погледе на развој филозофских учења, него и успешно усавршавати научне методе историје филозофије. Ако се озбиљно и студиозно приђе раду на оваквом проучавању ове историје, тада то неће бити само једна историја филозофије са одређеном филозофског гледишта и теорије, у овом случају са марксистичког филозофског становишта, него ће истовремено претстављати одлучан корак у даљем развоју историје филозофије као науке.

Zagorka Mičić

DIE GESCHICHTE DER PHILOSOPHIE ALS WISSENSCHAFT

(Kurze Inhaltsangabe)

Man kann nicht die Geschichte der Philosophie bearbeiten und darstellen ohne einen Begriff der Philosophie als den Gegenstand der Untersuchung im voraus zu haben. Dabei sind uns auch nicht nur Kenntnisse, sondern auch Einstellung zu der Geschichte selbst nötig. Die Philosophie ist eine Erscheinung in der menschlichen Geschichte, ist durch die theoretische Tätigkeit des Menschen entstanden. Man muss sich in den philosophie-geschichtlichen Untersuchungen bestimmte spezifische Prinzipien und Methoden aneignen. Dieser Begriff der Philosophie welcher uns als Orientation in unserer Forschung nötig ist, darf nicht mit dem Begriff der Philosophie des philosophischen Standpunkts des Forschers identisch sein. Er muss eine geschichtliche Breite haben um alle typischen Arten des Philosophierens umfassen zu können. Natürlich ist er auf Grund der philosophischen Einstellung des Geschichtsschreibers formiert, aber er kann nicht derselbe sein, denn er umfasst auch die entgegengesetzte Richtungen als geschichtliche Erscheinungen.

Man vertritt die Ansicht dass Geschichte der Philosophie philosophisch sein muss, d. h. sie soll auf Grund von einer bestimmten philosophischen Theorie bearbeitet werden. Aber der Geschichtsschreiber muss vor allem die Lehren verschiedener Philosophen in ihrem eigenem Geiste verstehen und darstellen. Erst danach hat er Recht seine Kritik u Meinung über diese Philosophie zu sagen. Das darf nur als eine Nebenaufgabe betrachtet werden.

Die Geschichte der Philosophie hat ihre eigene Geschichte, aber von dem Versuch einer theoretisch einheitlichen dh. wissenschaftlichen Behandlung kann man erst von Hegel an sprechen. Er hat eine fruchtbare Anregung auf diesem Felde gegeben. Die deutsche Hegelschule in der Geschichte der Philosophie hat seine Ideen kritisch und sehr fruchtbar angewandt. Sie gaben klassische Werke der Philosophiegeschichte. Sie haben seine Konstruktionen und logische Behandlung überwunden, und Geschichte der Philosophie auf Grund der wirklichen Geschichte studiert. Die Philosophiegeschichte näherte sich immer mehr der menschlichen Geschichte und die Beziehungen zur Kultur, Wirtschaft Politik wurden gezeigt. In diesem Sinne haben wir heute die Arbeiten von K. Schilling, welcher die Philosophie mit menschlichen existenziellen Situation verbindet, oder den Versuch von B. Russel sie von gesellschaftlichen u. politischen Umständen aus zu betrachten. Die Sociologie des Wissens will diese Beziehnug auch untersuchen u. erklären. Die marxistische Behandlung, schon auf Grund der marxistischen philosophischen Theorie, wird die Philosophie in enger Beziehung zu dem gesellschaftlichen Wesen und Geschehen betrachten. Ernste Versuche der philosophiegeschichtlichen Untersuchungen von marxistischen Standpunkte aus haben Georg Lukacz u. L. Goldmann gemacht. Goldmann behandelte die Frage der Methoden einer marxistischen Geschichte der Philosophie. Man vertrat eine Typologie der Weltanschauungen, bestritt ökonomischen Determinismus u. forderte „immanente“ Kritik der dargestellten Philosophie. Der Verfasser meint dass die Arbeiten von Lukacz u. L. Goldmann für die marxistische Geschichte der Philosophie wertvoll seien. Aber ist dafür, dass man auf Probleme u. Darstellung der allgemeinen Geschichte der Philosophie gehen sollte, nicht auf die Monographie, obwohl sie wertvoll sein können. Wir müssen die Einheit u. Entwicklung der Philosophie sehen und die Gesetzmäßigkeit in dieser Geschichte suchen. Den sowjetrussischen ersten Versuch eine marxistische Geschichte der Philosophie zu geben kann man nicht in Betracht ziehen, weil man von der wissenschaftlichen Geschichte der Philosophie

dabei überhaupt nicht sprechen kann. Deshalb kann man sie auch nicht im ernstesten Sinne marxistisch nennen. Die wissenschaftliche marxistische Behandlung der Philosophiegeschichte kann und muss die positiven Resultate dieser Forschung in Betracht nehmen. Sie kann besonders die Tendenzen der deutschen Hegelschule zu Ende führen und die Probleme der Geschichte der Philosophie die heute aktuell geworden sind erfolgreich behandeln. Der historische Materialismus bietet eine theoretische Grundlage für wissenschaftliche Behandlung der Geschichte der Philosophie, so dass die marxistische Bearbeitung nicht nur eine Philosophiegeschichte von marxistischen Standpunkte sein soll, sondern zugleich ein Beitrag zur ihren Wissenschaftlichkeit werden.
